

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ

«FİLOLOQUN KİTABXANASI - 100»

SAMUEL N. KRAMER

TARİX ŞUMERDƏ BAŞLAYIR

Yazılı tarixdə otuz doqquz İLK

- 11298 -

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

İşlər İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

Bakı – Mütərcim – 2012

*Bakı Slavyan Universiteti Elmi Şurasının
qərarı ilə çap olunur*

“Filoloqun kitabxanası - 100”
seriyasının redaksiya heyəti:

Kamal Abdullayev (sədr), Ağamusa Axundov,
Anar Rzayev, Asif Hacıyev, Aslan Məmmədli, Azad Məmmədov,
Azər Mustafazadə, Bəkir Nəbiyev, Fəxrəddin Veysəlov,
İsmayıl Məmmədov, Qorxmaz Quliyev, Lidiya Qranovskaya,
Məmməd Qocayev, Rəhman Bədəlov, Rövşən Əliyev (məsul katib),
Tofiq Hacıyev, Vilayət Quliyev.

İngiliscədən tərcümə edən: **TAMARA HACIYEVA**

Elmi redaktor, şərhlərin,
ön və son sözün müəllifi: **TOFIQ HACIYEV**
*AMEA-nın müxbir üzvü,
filologiya elmləri doktoru,
professor*

Redaktor: **RÖVŞƏN ƏLİYEV**
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Samuel N. Kramer. Tarix Şumerdə başlayır / tərc.ed.: T.Hacıyeva.
–Bakı: Mütərcim, 2012. – 434 səh.

Bizə heykəllər, freskalar və s. zəngin yazılı və təsviri materiallar şəklində böyük xəzinə bağışlamış Qədim Misirdən fərqli olaraq Şumerin çox az sayda tarixi və mədəni abidəsi bu günümüzdə qədər qorunub saxlanmışdır. Samuel N. Kramerin “Tarix Şumerdə başlayır” əsəri ona görə dəyərlidir ki, burada oxucu qorunub saxlanmış bu çox az sayda tarixi və mədəni Şumer abidəsi haqqında dolğun məlumat əldə edir, onların fotosəkilləri ilə tanış olur.

Mətnlərin gözəl tərcüməsi, maraqlı şərhlər, əldə olan bütün materialların bir arada toplanması kitabı bəşəriyyətin keçmişini ilə maraqlanan hər bir oxucu üçün maraqlı edir.

ISBN: 978-9952-28086-9

© Bakı Slavyan Universiteti, 2012

**S.N.KRAMER VƏ ONUN “TARİX ŞUMERDƏ BAŞLAYIR”
KİTABI HAQQINDA**

S.N.Kramerin “Tarix Şumerdə başlayır” əsəri dünya coğrafiyasına bədii əsər sürətilə yayıldı. Bu elmi əsər “Don Kixot”, “Ovod” romanları qədər və onlar kimi oxundu. S.Kramer yeganə şumeroloqdur ki, bütün yaradıcılıq ömrünü Şumer yazı abidələri içərisində ancaq bədii mətnlərin oxunuşuna və təhlilinə həsr etmişdir. Və təbii ki, onun elmi üslubu həmin bu Şumer bədii təfəkkürünün cazibəsində və qeyri-adi düşüncə səviyyəsinin əfsununda formalaşdı; S.Kramerin gözəl yazı üslubu, elmi süjet qurma ustalığı, fəsillərində kompozisiyalarn ardıcılığında mənətiqi, canlı dili, obrazlı ifadəsi onu, bəli, Servantes, Voyniç kimi rahatlıqla, həvəs və ləzzətlə oxutdurdu.

Bu böyük şumeroloq hazır – bütöv gil tabletlərini oxumaqla kifayətlənmədi, halbuki bu özü kifayət qədər rəşadətdir, həm də bir tabletin okeanlarla ayrılan – bir parçası Pensilvaniya Universitetində, bir parçası İstanbulda, bir parçası Parisin Luvr muzeyində və başqa mədəniyyət ocaqlarında saxlanan, daha doğrusu, pərişan-pərişan, həsrət içində gözləyən hissələrini bir-birinə qoşmuşdu, bu ümitsiz, yararsız kimi görünən parçaları bütövləşdirdi. Bir-birinə calanan parçalar dil açıb danışmağa başladılar. S.Kramer istedadlı paleoqraf və böyük restavrator kimi çıxış edir. Deşifrənin bu ustası, dahisi həm alim, həm mühəndis kimi çalışır, inad, iradə göstərir və Allah zəhmətini itirmir, istəyinə çatır. Onun uğurları ilahi verginin bəhrəsi kimi meydana çıxır. O, dünyanın elmi ictimaiyyətinə və geniş oxucu kütləsinə 39 “ilk” təqdim edir. 39 tarixi, bəşəri hadisə və faktın ilk dəfə məhz Şumerdə yazıya alındığını və deməli, bu 39 “ilk”in Şumerdə doğulduğunu dünyaya elan edir. Və bu məqamda onun kitabının ikinci adı çox təbii görünür: *Yazılı tarixdə otuz doqquz ilk.*

S.N.Kramer Şumer ədəbiyyatının içini, tarixi məzmununu, estetik qavramını sələflərindən – müəllimlərindən, müasirlərindən – çiyin-çiyinə çalışdığı həmkarlarından və xələflərindən – tələbələrindən fərqli şəkildə açır, bununla da 4-5 min il bundan əvvəlki Şumer ədəbiyyatını iki min il, üç min il ondan sonrakı və hətta

bugünkü sivilizasiya ədəbiyyatının təməli, başlanğıcı və estetik məfkurə mənbəyi kimi təqdim edir.

Adətən Şumer ədəbiyyatına ilahi motivlərin ədəbiyyatı kimi baxıblar, onu “göy ədəbiyyatı” olaraq səciyyələndiriblər. N.Kramer bu kosmos ədəbiyyatında Yeri gördü, torpağı gördü: əkin-biçin, bağ-bağça, məhsul-bərəkət oxudu, əkinçi, maldar tapdı. Və ilahiləri tərənnüm edən, tanrıların qüdrətindən danışan bu ədəbiyyatda insana sevgi “oxudu”. Doğrudur, dövrün, yeniyetmə tarixin ideoloji poetikası insanla ədəbiyyat arasına Çin səddi çəkmişdi. Ancaq Şumer şairləri tanrıları insanlaşdırmağa cəhd göstərirlər, daha doğrusu, buna risk ediblər. Əkin əkmək, çobanlıq etmək tanrı işi deyil ki! Şumer yazıçısı insan işi görən gücə-qüvvəyə tanrı adı verəndə tanrını endirmir, əksinə, əməyi yüksəldir, əməkçini tanrılaşdırır. Əslində bu, gələcəkdə filoloqların “realist ədəbiyyat” deyəcəyi estetik təzahürün ilk rüşeymləri, həm səpilən toxumu, həm də ilk cücartisi idi. Şumer sənətkar insanı – dövrün kralını, “çoban”ını ilahə ilə evləndirir. Bu, göylə yerin təmasını yaratmaqdır. Bu, insanın ilahi qüvvəyə qovuşmaq düşüncəsi deməkdir. Əslində, Şumer mifi yer məxluqu ilə göy ilahəsinin nikahını səhnələşdirir – bu, evlənmə deyil, bu müqəddəs evlənmənin rəmzidir, ilahə İnanna ilə tanrı Dumuzinin nikah əhəməsini yaşatmaqdır. Bu, üç min il sonrakı gələcəkdə yaranacaq islam sufi ədəbiyyatının özünəməxsus başlanğıcı idi. Bunları kimsə görə bilər, ancaq hadisələrin içini üzə çıxara bilməz. Heç bir şumeroloqun gələ bilmədiyi qərarı, çıxara bilmədiyi nəticəni yalnız S.Kramer əldə edir. Şumer əfsanə ədəbiyyatının, epik mif ədəbiyyatının içində tarixi gerçəkliyi görən o olmuşdur. Buna görə də təsadüfi deyil ki, S.Kramer yeri gəldikcə Şumer mifi ilə ondan sonrakı ədəbi ömüklər, hətta müasir ədəbiyyat arasında müqayisələr aparır. Bütün kitab boyu müəllif insanlığın keçmişinə rəğbət, hörmət yaradır, diqqəti keçmişə yönəltdir, əcdadımızın yetkinliyini əyani göstərir. Bunu, Şumerin timsalında edir. O, Şumer tarixinin vurğunudur. S.Kramer Şumerdə heç kəsin görmədiyi yüksək mədəni inkişaf səviyyəsini görür. Bəlkə, kimsə görür, ancaq deyə bilmir, ya qəsdən demək istəmir. Avrosentrizmlə təbiiylənmiş hansı şumeroloqsa Asiyanı, şərqə ucaltmamaq, daha doğrusu, ucaltığını deməmək üçün susur. Ancaq S.Kramer deyir, şər-

qin uca mövqeyini, mədəni tarixini və tarixi mədəniyyətini car çəkir. Bəlkə, ona görədir ki, onun böyük yaradıcılığı dünyanın və Avropanın təltiflərindən kənar qalıb. Mənim bu mülahizəmi o özül belə ifadə edir, deyir ki: “Dünyanı dolaşan 20-30 illik tədqiqatlardan sonra verilən qiymət – mükafat budur ki, deyirlər: o bir şumeroloqdur”¹. Buyurun, heç olmasa, bir şumeroloq kimi etiraf olunmasını özü üçün təltif sayır.

Həmin avrosentrist qısqançlığın nəticəsidir ki, onun Şumer cəmiyyətində gördüyü ikipalatalı məclisi dilinə gətirməsini mübaliğə sayanlar var. Ancaq bu məclisin həmin tarixdə hələ tarixsiz yaşayan Avropada olduğunu desəydi, alqışlanardı.

Başqaları Şumer tanrılarının ən yüksəyi Enlilə sayırlar. Ancaq Kramerə görə, Şumer panteonunun başında göy tanrısı An durur. Əvvələn, Osman Nədim Tunanın şumer-türk leksik paralelləri ilə bağlı müəyyən etdiyi qanunauyğunluqlardan biri odur ki, söz başında samit düşür². Həmin ölçü ilə an türkcədəki tan//dan (göy, üfük, günəşin doğduğu yer) sözü ilə bağlı ola bilər. İkincisi, həm də bununla bağlı. qədim türkcədə *tenqri/tenri* sözü həm “tanrı”, həm də “göy, səma” mənasını ifadə etmişdir. Nəzərə alanda ki, an sözü şumerlərdə göy tanrısının adı və “göy” mənasında işlənmişdir, onda şumerlə və türklə eyni semantik ifadənin bir model üzrə getməsi diqqətdən kənar qala bilməz: türkcə an sözü türkcədəki modeli, türk tanrıçılıq etiketini Şumer dilinə daşıya bilərdi. Kramerin Şumer panteonunda tanrı Ana təyin etdiyi yer bu mülahizəyə təminat verir.

S.Kramer üçün dünyanın ən qiymətli torpağı Mesopotamiyadır, çünki bura şumerlərin yaşadığı torpaq olub; dünyanın ən zəngin faydalı qazıntı mədəni bugünkü İraqdadır, çünki bu qazıntılar bəşərin ilk yazı nümunələrini saxlamış Şumer gil tabletlərini aşkar etmişdir. Və onun üçün dünyanın ən işıqlı yeri min illərlə – 4 min, 5 min il bu tabletləri qucağında ana sevgisi ilə qorumuş olan bu torpaq və bu iqlimdir. Çünki qədim Şumer cəmiyyətinin düşüncə işığını, təfəkkür ziyasını canına hopdurmuş

¹ S.N.Kramer. History begins at Sumer. University of Pennsylvania Press, s. XIX.

² Osman N. Tuna. Sümer ve türk dillerinin tarixi ilgisi ile türk dilinin yaşı meselesi. Ankara, 1997, səh. 6-8.

bu tabletlər müasir tarixşünaslığın gözünü işıqlandırdı, müasir dünyaya ulu mədəniyyətin işığını saçdı.

Haqlı olaraq S.Krameri Şumer mifologiyasının müəllifi sayırlar – o, Şumer miflərinin öyrənilməsinə elm kimi formalaşdırdı. Bu işdə böyük və kiçik, çox və ya az xidməti olan hər kəsin əməyini yada salır, gərəyincə qiymətləndirir – müəllimlərinin xidmətini, tələbələrinin istedadını öz oxucularına çatdırır.

Şumer cəmiyyətinin, mədəniyyət və məişət hadisələrinin ifadə olunmasında S.Kramer müasir leksikadan, müasir sivilizasiyanın terminologiyasından bol-bol istifadə edir: akademiya, parlament, palata, imperator, poema, epik poeziya, kompozisiya, mif, lira, mifograf, lord, kral, seks və s. Bunların dilimizdə işlənilərini tərcümədə eynən saxlamışıq. Başqa hallarda sərbəst hərəkət etmişik. Məsələn, *ağı*, *dastan* (epik poeziya), *əfsanə*, *əsatir* (mif), *himn*, *ağa*, *bəy* (master), *hökmdar*, *şəhvət*, *şair*, *yazıçı*, *katib* (*scriber=skraibə*) kimi sözlər təbii görünəcək. Ancaq deyək ki, əslində bizim dastan üslubunda oxunan epik poemanı *dastan* kimi, “simli musiqi aləti”ni *saz* və ya *qopuz*, məclisdə çalıb-oxuyan və epik poema danışanı *aşıq* və ya *ozan* kimi veririk. Bu halda biz bu alətlərin və ifaçıların Şərq məclis və mərasimlərindəki qarşılıqlarını nəzərdə tutmuşuq. Bu musiqi alətlərinin simli olması, bu musiqiçilərin bizim dastan ifaçısı aşığı kimi məclisdə vargəl edərək çalıb-oxumaları, arada nağıl söyləmələri bizdə gördüyümüz, dinlədiyimiz sazın və qopuzun, aşığın və ozanın təəsüratını oyadıb. Digər tərəfdən, bizim klassik ədəbiyyatımızda, ümumiyyətlə, simli musiqi alətlərinə “saz” demək təcrübəsi var.

Bu baxımdan İsaq Cəfərzadənin “Qobustan: qayaüstü təsvirlər” (B., 1999) kitabında əks olunmuş *qopuz* şəkli (səh. 65) diqqətimizi çəkir: rəqs edən insanların arasında bir nəfərin sinəsində bütün hissələri ilə tanıdığımız qopuz rəsm olunmuş – qazılmışdır. Bir belə teatrşünaslıq kəlamı var: səhnə açılında divarda asılmış bir tüfəng diqqəti çəkirsə, əsər boyu o, nə vaxtsa açılmalı – səslənməlidir. Deməli, Qobustan qayasına qazılmış qopuz səslənmiş, çalınmışdır. Əjdər Fərzəli bu təsviri bahar şənlik süjeti kimi şərh edir (bax: “525-ci qəzet”, 25 mart 2006): insanlar şənlenir, müxtəlif fiziki-akrobatik jestlər göstərir, yallı gedirlər,

deməli, bütün bu şənlik mərasimini qopuz melodiyası müşayiət edir.

İ.Cəfərzadənin Qobustan təsvirlərinin 10 min il əvvələ aid olması fikrini müasir dünya tarixşünaslığı – arxeologiyası sözsüz qəbul etmişdir. Deməli, Qobustan təsvirləri, Şumerdən 5 min il keçmişə gedir. Və Qobustan cəmiyyətinin qayalara qazdıqlarını beş min il sonra şumerlər gil tabletlər üzərində yazı vasitəsilə dedilər.

Burada nəyi deməliyik: Orxon-Yenisey əlifbasında z səsinin hərfi sayılan işarəsi Qobustan qayasında eynən qazılmışdır – bu, bir qədim türk tayfasının damgası olmuşdur. Və deməli, Qobustandakı qopuz da türkün məlum simli alətidir – Dədə Qorqudun ulu babası onu dilləndirmişdir. Bütün bunları nəzərə alaraq, rahatlıqla biz şumerlərdəki müvafiq anlayışları qopuz, saz, ozan, aşiq sözləri ilə ifadə etdik (söz ki Qobustandan düşdü, bir fakt da diqqəti yönəldim: Yazılı təpənin 47-ci daşının üstündəki təsviri, Ə.Fərzəli şimalda Xəzərlə Qara dəniz arası Qafqaz və cənubda Savalan dağı ilə Urmiya ətrafından ibarət Azərbaycan coğrafiyasının 10 min il əvvəlki xəritəsi kimi oxuyur. Bu xəritənin koordinatlarının nə dərəcədə dəqiq olmasını deyə bilmərəm, ancaq Şumerdən gil tablet üzərində gəlmiş “Nippur xəritəsi” ilə Qobustan xəritəsinin çertyoj tipi üst-üstə düşür.

Qobustanda Yazılı təpənin 47-ci daşının üstündə Azərbaycan xəritəsinin təsviri.

Şumerdə Nippur şəhərinin xəritəsi.

S.Kramer dahi şumeroloqdur. O, kiçik bir sahənin – şumerologiyanın böyük mütəxəssisidir. Necə deyirlər, o, “ən az bilinən (Şumer) haqqında ən çox bilən” şəxsdir. Özünün dediyi kimi, onun dünyası Orta Şərq deyilən coğrafiyanın kiçik bir ərazisidir, qədim Mesopotamiyadır. Ancaq bu kiçik dünyadan alınan məlumat böyük dünyamızın başlanğıcı haqqında bilik verir. Onun “üzərinə əyildiyi tarix” ən qədimdən Böyük İsgəndərə qədərki hadisələri əhatə edir. Əslində, S.Kramer Şumer mifində, Şumerin epik poeziyasında Makedoniyalı İsgəndərin paralelini – Gilqamış aşkar elədi.

Şumerin bəxtindən Tanrı Samuel N.Kramerə 1897-1993-cü illər arasında uzun bir ömür yaşamaq taleyi qismət etmiş ki, bu 96 ilin 70 ilə qədərini Şumer tabletlərinin tədqiqinə həsr etmişdir. O, Rusiyada anadan olmuş, ABŞ-da təhsil almış, əvvəl Filadelfiya Universitetinin Şərq Muzeyində tablet kolleksiyasının rəhbəri, sonra Pensilvaniya Universitetində tədqiqatçı professor kimi işləmişdir.

Bu kitabın üç nəşri var: 1956-cı, 1959-cu, 1981-ci il nəşrləri. İlk nəşrində kitab belə adlanırdı: *Şumer tabletlərindən* (“From the Tablets of Sumer”). Biz əsəri 1981-ci il nəşrindən tərcümə etmişik.

Əvvəldə deyildiyi kimi, “Tarix Şumerdə başlayır. Yazılı tarixdə 39 ilk” əsəri dünyada çox yayılmış, çox oxunan əsərlərdəndir. Bizim məlumatımıza görə əlimizdəki kitab on yeddinci dilə tərcümədir. Ümid edirik ki, almanlar, fransızlar, ərəblər, israilililər, ispanlar, portəkizlər, italyanlar, danimarkalılar, hollandlar, isveçlilər, ruslar, Türkiyə türkləri, çex və slovaklar, rumınlar, yaponlar və polyaklar kimi Azərbaycan oxuyucuları da bu kitabı ürəklə qarşılayacaqlar.

Tofiq HACIYEV

BİRİNCİ NƏŞRİN ÖN SÖZÜ

Son 26 ildən bəri¹ şumerologiya, xüsusilə də Şumer ədəbiyyatı üzərində çalışmaqdayam. Apardığım bu tədqiqatların əvvəli ixtisas kitabları, monoqrafiyalar və müxtəlif elmi jurnallarda məqalələr şəklində nəşr edilmişdir. Bu kitab şumerologiya sahəsində apardığım tədqiqatların və nəşrlərin mühüm nəticələrini bir toplu halında oxumağı sevənlərə, humanitarlara və alimlərə təqdim edir.

Kitab eyni səviyyədə bir-birinə bağlı olan 25 fəsildən ibarətdir. Bunlar bəşər tarixində ilk yazılı mövzulardır. Bəşərin düşüncə tarixi və mədəniyyətin başlanğıcının öyrənilməsi baxımından bunlar çox əhəmiyyətlidir.

Ancaq yazanlar vaxtilə “ilk” olsunlar deyə yazmayıblar.

Bu mövzuların ən böyük əhəmiyyəti yaradıcı və qədim bir mədəniyyətin maddi və mənəvi davranışları haqqında təsəvvür verməsidir. Burada bəşəriyyətin ən qədim idarəçilik və siyasət, təhsil və ədəbiyyat, fəlsəfə və əxlaq, qanun və ədalət, əkinçilik və təbabət bilikləri görünür. Təqdim olunan mətnlərdəki dil hər halda anlaşılacaq dərəcədədir. Hər şeydən əvvəl, bu qədim sənədlər ya tam halında, ya da hissələr şəklində təqdim olunur. Beləliklə, oxucular bu sənədlərdən ancaq mətnlərin dəqiq əlaqələrini izləməklə qalmayıb, həm də onların ruhuna nüfuz edəcək və dadını çıxaracaqlar.

Bu cilddəki materialın böyük hissəsini qanımla, canımla, gözümlün nuru ilə, alınımın təri ilə uzun illər boyu toplamışam, səhifələrdəki təfərrüatların, hekayələrin əksəriyyəti öz qeydlərimin nəticəsidir. Mətnlərin çoxunu ilk dəfə özüm toplamış və tərcümə etmişəm. Hətta bir çox tabletin hansı mövzuya aid olduğunu özüm müəyyən etmişəm və bir çoxunun da surətini məhz özüm çıxarmışam. Şumerologiya çiv (mixi) yazı tədqiqatının bir qanadıdır. Bu tədqiqat sahəsi yüz il əvvəl başlamışdır. Bu illər ərzində çiv yazısı ilə məşğul olan alimlər şüurlu və ya şüursuz bu gün bu mövzu ilə məşğul olanların yararlandığı çoxlu tədqiqatlar

¹ Bu söz 1956-cı ildə deyilmişdir. – red.

aparmışlar. İndi bu alimlərdən çoxu daha həyatda yoxdur. Bu günün şumeroloqları özlərindən əvvəl gəlib, indi adları yada salınmayan bu şəxslərin işlərindən faydalanarkən onları minnətdarlıqla yada salmaqla borclarından çıxıb bilərlər. Nəhayət, onların da bir gün ömrü başa çatacaq, ancaq məhsuldar işləri ilə çiv yazısı sahəsində çox yadigarlar qoyacaqlar.

Son zamanlarda dünyasını dəyişmişlər arasında şəxslərinə son dərəcə borclu olduğum üç nəfərdən biri böyük fransız alimi Fransua Turo-Danqandır. O, yarım əsr çiv yazısı sahəsində irəlidə gedənlərdən olub. O, mənim üçün çox məhsuldar, açıq düşünən, vacib olanları ayıra bilən, bildiklərini şişirtməkdən çox bilmədiklərini etiraf edən ideal bir alimdir. İkincisi, lüğət düzəldilməsində böyük qabiliyyəti olan Vatikan alimi Anton Deymeldir. Onun abidə səviyyəsində yaratdığı "Sumeriçces Lexicon" əsəri bəzi qüsurlarına baxmayaraq çox faydalı kitabdır. Üçüncüsü, mənim Şumer ədəbiyyatı tədqiqlərimdə ciddi münasibəti, işgüzarlığı ilə seçilən, örnək olan Eduard Çieradır.

Yaşayan çiv yazısı mütəxəssisləri içərisində xüsusilə Şumer lüğətçiliyi baxımından çox qiymətli saydığım Haydelberqdə Adam Falkenşteyn və Çikaqo Universiteti Şərqşünaslıq İnstitutunda Torkild Yakobseni qeyd edə bilərim. Onların adları və tədqiqatları bu kitabda tez-tez görünəcəkdir. Xüsusilə universitet muzeyi ilə Şərqşünaslıq İnstitutunun 1948-1952-ci illərdə Nippurda aparılan qazıntılar münasibəti ilə Yakobsenin adı çox çəkiləcəkdir. İnanırcılığı və tətbiqediciliyi ilə yaradıcı ağıla sahib olması aydın görünən Benno Landsberger şumerologiyada həmişə bir bilik mənbəyi və ideya rəhbəri kimi tanınır. Onun son tədqiqləri assuriologiyanın zirvəsi səviyyəsinə çatmışdır.

Ancaq tədqiqatlarımda ən böyük minnətdarlıq borcum XX əsrin birinci yarısının böyük şumeroloqu Arno Pöbelin ünvanıdır. Şərqşünaslıq İnstitutunda Assur lüğəti çalışmalarının üzvü kimi, onunla gizlicə oturub, sözlərini hava və su kimi qəbul etdim. Amerikada şumerologiyanın hələ bir elm sahəsi kimi formalaşmadığı zamanlarda bir Şumer dili ustası olan Arno Pöbel uzun-uzadı vaxtını və biliyini böyük səxavətlə mənə sərf etdi.

Əvvəldə dediyim kimi, həmin tarixlərdə Amerikanın hətta ən böyük universitetlərində belə şumerologiya sayılan bir elm sahəsi

kimi yox idi. Mənim seçdiyim yola qızıl döşənməmişdi. Davamlı, az və ya çox dərəcədə əlverişli bir məslək kürsüsünə çıxmaq böyük, həm də pullu bir mübarizə tələb edirdi. 1937-1942-ci illər arasında elmi karyeram xüsusilə kritik bir vəziyyətdə idi. Əgər Amerikan Fəlsəfə Cəmiyyəti və Quqenheym Memorial fondu tərəfindən verilən bir seriya kurs olmasaydı, bütün işlərim yarımqıq qalacaqdı. Son illərdə Bolinqton fondu tərəfindən şumerologiya araşdırmaları və onunla bağlı səfərlərimə, az da olsa, yardım edildi.

Türkiyə Cümhuriyyəti Qədim Əsərlər və Muzeylər Baş Müdirliyi ilə İstanbul Arxeologiya Muzeyləri Müdirliyinə bu məsələdəki işbirliyinə görə ürəkdən təşəkkür edirəm. Onlar Qədim Şərq Əsərləri Muzeində olan Şumer ədəbi tabletlərindən istifadə etməyimə imkan yaratdılar. Ardıcıl olaraq yüzlərlə Şumer ədəbi tabletlərinin surətini çıxarmaqda və Şumer ədəbi mətnlərinin çapında kömək göstərdikləri üçün tablet kolleksiyasının iki mütəxəssisi Müəzzəz Çığ və Xədicə Qızılyaya təşəkkürümü bildirirəm.

Nəhayət, bu kitabın yazı makinası ilə yazılmasındakı böyük zəhmətlərinə görə Gertruda Silverə ürəkdən təşəkkür edirəm.

Samuel Noah Kramer

Hörmətli oxucu,

“Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 18-ci və 19-cu maddələrinə uyğun olaraq müəlliflik hüququnun qorunması məqsədilə əsərin tam mətni ilə Kitabxananın oxu zalında tanış ola bilərsiniz.

